PŘED VÁLKOU

Narodil jsem se roku 1921 na Moravě v Letovicích. Tam jsem se ale jenom narodil. Domovské práce měla naše rodina v Kunštátě na Moravě, okres Blansko, ale ani tam jsme nebydleli. Moje rodina měla zábavní podniky, byli jsme takzvaní komedianti neboli světští, jezdili jsme po světě. Ale v naší rodině byli také Romové, byli jsme pomíchaní. Bydleli jsme ve vozech, měli jsme dvě velké maringotky. Měli jsme takovou dráhu, dva kolotoče, potom dva koně, jeden z nich táhl kolotoč. Máma vedla střelnici a dělala kytičky z papíru. A takhle jsme žili, takhle jsme cestovali po světě, po vsích. Žili jsme, jak se dalo, ale žili jsme svobodně. Žili jsme prostě, bezstarostně, viděli jsme různé kraje, lidi… Měl jsem pět sourozenců – tři bratry – Josefa, Bohumila, Aloise a dvě sestry – Pavlínu a Hanu. Ty byly nejmladší, Haně bylo 7 roků a Pavlíně 11, když nás odvezli do toho koncentračního tábora. Doma jsme mluvili česky, u nás se moc romsky nemluvilo, tou pravou romštinou, my jsme měli takovou hantýrku světskou, víte? V řeči byl rozdíl, my jsme si s jinýma Romy kolikrát ani moc nerozuměli. A jináč jsme mluvili normálně česky, normálně jsme chodili do školy, když jsme někde stáli, v nějakým městečku byla pouť, stálo se tam deset, čtrnáct dní, tak nás rodiče přihlásili do školy a tam jsme chodili. Podle toho, jak jsme byli dlouho na place. Měli jsme takovou knížku, do té nám všechno zapisovali. Říkalo se tomu cikánská legitimace. Většinou jsme jezdili po jižní Moravě, okolo Znojma, z místa na místo. Občas jsme jezdili do Polska, hodně po Slovensku a potom taky do Valtic, na rakouské hranice u Břeclavi a pod Bratislavu. Člověk se zdržel čtrnáct dní, léto uteklo jako voda.

Ostatní Romové jezdili málo, ti, co jezdili, to byli taky komedianti, s těma jsme se přátelili, to byli kmotři, bratranci, no prostě rodina. To se vždycky domluvilo, kdo s kým pojede, kam na kterou pouť. Ale potom jsme hodně potkávali taky Romy, co jezdili, a to byli takzvaní kotláři, sice kotle nedělali, ale byli to rumunští nebo maďarští Romové, taky cestovali, měli takové vozy pod plachtou a koně. A to byli takoví praví Romové, víte, co my jsme uznávali. Jezdili s koňma a s vozama, neusazovali se, drželi prauchy, drželi to svoje oblečení a neženili se s druhýma, všechno se muselo odehrávat v té vlastní skupině, v tom klanu. Ženské na sobě měly plno zlata, byly vyoblékané. Pak byli Sintové, to byli němečtí Romové, s těma jsme se kolikrát potkali, měli maringotky odstaváky, bezvadné vyřezávané, se kterýma jezdili francouzští Romové. Byli poměrně bohatí, obchodovali většinou s kobercema. No, jenomže potom přišel rok 1939 a všechno se to zatrhlo, cestování padlo a nikam se nejezdilo. Noviny, telefon, rozhlas to ještě v tom roce 1935 moc nebylo, a tak bylo zvykem, že lidi k nám chodili, a protože jsme jezdili po světě, tak se vyptávali: „Jak to je tam, co je tam?“ Třeba sedláci se ptali na úrodu a tak podobně. A my jsme už v třicátém čtvrtém roce věděli, že v Německu přišel k moci Hitler a že už se k něčemu schyluje. Byla velká nezaměstnanost, bída mezi lidma a už se vědělo, že doba je taková zlá. Někteří říkali: „Vždyť je po válce teprve pár roků, co by byla druhá?!“ Ale právě ti němečtí Romové, Sintové, ti už upozorňovali, jaké je to tam špatné. No, a v třicátém sedmém a v třicátém osmém roce, to mně bylo sedmnáct, tak přišel bratr a povídá: „Heleď, byli jsme v jednom městě a byli tam tihle němečtí Romové a říkali, že prý v Německu berou Židy do táborů!“ A já se divil: „Do jakých táborů?“ Tak už jsme potom věděli, že v Německu už něco začíná. No, a potom přišel třicátý osmý rok a ti němečtí Romové už k nám vůbec nepřijeli. Od té doby jsme je nikoho neviděli. A předtím jezdili pořád, do toho osmatřicátého roku, tenkrát žádné hranice pro Romy neexistovaly, to se jezdilo všude. Ale od toho třicátého osmého roku

jsme je už nikdo neviděl. Otec byl z Kunštátu na Moravě, tam se narodil a podle tehdejších zákonů tam měl domovské právo. Tak jsme se všichni přestěhovali do Kunštátu, kde otec už asi tři, čtyři roky předtím koupil takový malý domek, jako bývaly na venkově. Tam jsme bydleli přes zimu a v letě se cestovalo, po poutích a po různých atrakcích. No, a když přišel ten sedmatřicátý a osmatřicátý rok, mobilizace, tak jsme se usadili, to jsme potom už nejezdili. Měli jsme čtyři koně, kteří byli na atrakci, ty pak otec naučil tahat a začal pracovat jako forman u jednoho stavitele, nějakého Svobody v Kunštátě. Abych tak řekl, celkově jsme žili normálně, já byl mladý, pravda, šestnáct, sedmnáct roků, tak jsem pomáhal otci.

VÁLKA – Hodonínek

Pak přišla válka a bylo zle, ve čtyřicátém druhém roce v březnu najednou přišlo gestapo, čtyři vozy, vojáci a naši četníci dva, ještě ti protektorátní, a vzali tátu. Za chvilku přiběhla sousedka a říká, že jejich tátu taky odvezli. Tak to víte, byli jsme nešťastní, no ale za týden nás vzali všechny. Přijely dvě nákladní auta a odvezli nás i dvě další rodiny do Hodonínka. Řekli nám: „Poberte si všechny věci a půjdete!“ To byli Češi, četníci. Měli jsme strach, plakali jsme. Naložili nás a my jsme se ptali: „Kam nás povezete?“ A oni říkali: „Buďte klidní, nic se vám nestane, půjdete do tábora, do Hodonínku.“ A mladší bratr, ten sedmnáctiletý, říká: „Vždyť tam jsou Romové, to je sběrnej tábor pro Romy!“ A máma – protože táta už byl tou dobou pryč – říká: „Ale my nejsme Romové, my jsme světský, my jsme komedianti!“ – „Kein!“ – nenene a sebrali nás. Němci nehleděli, nebrali ohled. Brali tyhlety cestující, prostě komediany, cirkusáky a Romy a šup tam s nima. A tím to končilo, nedělali žádný rozdíl. A to jsme si ještě na začátku mysleli, že nás pustí. Ona máma byla taková důvěřivá, ten jeden četník, co byl ten Čech, nám říkal: „Nebojte se, vy nejste Romové praví, vás za chvilku pustí!“ A to byla právě chyba, že mu věřila... Jak jsme tam přijeli, rozdělili nás, děti zvlášť, ženský zvlášť, omladinu taky zvlášť a takhle jsme tam byli. Hned dělali seznam, ale na mě a ještě na další dva už nepřišla řada, už se smrákalo a řeklo se konec, schluss. To musel každý říct jméno, podepsat se. Nás už potom nevzali, takže jsme tam vlastně byli a nebyli jsme na seznamu. Měli jsme takzvané kähnkarte, to bylo místo občanských průkazů, to bylo protektorátní, dvojjazyčné. To nám dali, jenomže v tom táboře, jak se zapsali, tak to každému brali. Ale my tři jsme nebyli zapsaní, tak nám ty kähnkarte zůstaly. My jsme je měli u sebe a to bylo moje štěstí. Ale jináč v táboře, to byl každý bez papírů, to se nesmělo nic mít. Když jsme šli pro jídlo, musela se udržovat kázeň, všechno muselo být podle jejich direktu. Na ten první den, co nás přivezli, to člověk nezapomene. Vítali jsme se se známýma, někteří byli optimisti. Pravých Romů tam bylo takových šest, osm rodin. Těm to bylo jedno, začali hned tancovat a hrát, to s sebou měli ještě housle, gajdy, večer tancovali a zpívali. Ale za takové tři neděle, za měsíc to zakázali a nastal režim. V táboře byly takové baráky nízké, jakoby buňky, čtyři dlouhé baráky, na dvě řady nad sebou. Co byly malé děti, tak do těch šesti, deseti roků, ty měly mámy u sebe, ale co byly starší, tak to jsme už byli zvlášť. To bylo po šesti, takové malé místnosti, jak toaleta, a byly to po šesti takové palandy nad sebou. Tam byly takové houně, ty vojenské deky takové těžké, zelenohnědé. Záchody byly splachovací a voda tekla studená. Sprchy tam byly, to pouštěl jenom některý dozorce, když ohříval vodu v kotelně, no, tak tam se umývalo. No ale kartáčky na čištění zubů a tak, to nebylo. O mýdlo byla bída, to bylo takové mazlavé černé mýdlo, vařené doma, víte? Byly tam nemoci – tyfus, úplavice, hlavně umírali na tyfus. Oblečení měl každý svoje, to nebylo zvlášť oblečení, potom když někomu došly boty, tak dostal dřeváky, takové boty šněrovací, ale dřevěnou podrážku to mělo. Jídlo jsme dostávali do plechových misek. Byla tam tekoucí voda a lavór a tam si to chodil každý umývat. Dostávali jsme jedno jídlo, to nebyly žádné chody, to bylo einschuss, jak se říkalo. Gec do toho sběračkou a tím to skončilo. Ráno bylo kafe a kousíček chleba – ten se fasoval ráno, to byl takový malinký bochníček na celý den. Tak 15 dkg chleba na celý den. Potom byl oběd, to byl ten einschuss, no a večer byla polívka, nebo něco takového, to bylo zas stejné, no a to bylo všechno. Hlad byl veliký. Žádné maso tam nebylo, a přitom když jsem dovážel zboží, tak se maso vozilo, vozilo se máslo, marmelády, to vím, když jsme ty balíky vozili, a to bylo všecko pryč, z toho se celkově pro ty lidi

nic nespotřebovalo. Jedlo se bůhvíco, to si nedovedete představit. Nebo když se takhle pak chodilo ven, do té práce, to už bylo na podzim, tak to se sbíraly borůvky, houby nebo něco takového, co bylo k snědku. To mi potom vykládali ti, co taky ještě přežili, že tam lidi umírali, umřelo tam tak 270 lidí hladem. Tam jsou pochovaní. Praví gádžové tam nebyli, akorát my světští. Ráno jsme z tábora odjeli a přijeli jsme večer. Ale byly tam hádky, to bylo na denním pořádku. Když se začli bít nebo hádat a nepřestali, tak tam byli dva – takovej jeden četník, a ještě dva Němci, měli pendreky a hnedka začali mlátit a byl pokoj. Takže potom hádky přestaly.

VÁLKA – NA ÚTĚKU

Pak přišla nějaká firma, stavěli tam silnici v takové skále, tak vybírali lidi na práci. Byl nástup a co jsme byli kluci, od takových patnácti, šestnácti roků, tak nás brali a chodilo se na tu stavbu. A to se pak dostávalo o dva krajíčky chleba víc, jako na přilepšenou. Těžko se tam dělalo, od rána až do odpoledne. Ženské, ty zase uklízely v táboře, byl to dost veliký areál, takové náměstí. Pod dozorem dělaly všechnu potřebnou práci. A co už byli staří, řekněme šedesát, sedmdesát let, tak ti zůstávali v táboře a seděli venku na schodech – tam byly takhle schůdky vždycky do těch ubikací. A všechno ve smutku samozřejmě, všechno v pláči. Já jsem byl v Hodonínku asi dva měsíce, dělali jsme na té silnici a pak jsem se dostal k takové příležitosti, že jsem dělal pomocníka, když se stěhovaly nějaké věci z Tišnova do toho Hodonínka. Nábytek, zásoby, to se odváželo, přiváželo, dvě nákladní auta. Hlídali nás četníci. Jeden ten protektorátní četník byl takový dobrý, důvěřovali jsme si a ti dva Němci vždycky chodili v Tišnově oběd, zatímco my jsme na nádraží nakládali. To byl březen. Byl už večer a Němci pořád nešli, čekali jsme na ně, no a já jsem se sebral a šel jsem pryč. Utekl jsem. Šel jsem do Vyškova ke známým a pak jsme se společně skrývali v lesích u Muchova. Toulali jsme se, lidi nás podporovali, vždycky nám něco přivezli na kole, nechali ležet pytel brambor, tašku nebo takového. Ale co vám mám povídat. Ta zkouška, to si nedovedete, představit, jak člověk žije, když je na útěku, to bylo příšerné. Byli jsme po lesích a potom, to už si nepamatuju, kdy to bylo, asi tak v roce čtyřicet tři, tuším, to nás nějak musel vidět hajný nebo někdo nás zkrátka udal, protože udělali zátah, přišli vojáci, němečtí policajti, sebrali nás a šup s náma do Brna. Do sběrného tábora. Nejdřív nás odvezli do nedalekého sběrného tábora pro partyzány, protože tam v těch buchlovských lesích hodně řádili partyzáni. To byli většinou gádžové, ale taky tam byli Romové, ti, co byli na útěku. I já sem přemýšlel, že bych se k nim dal, jenže k tomu už nedošlo. A v tom sběrném táboře, tam to bylo přísné. Byla to bývalá vojenská kasárna, přísný režim. My jsme tam mohli být tak necelé tři týdny, měsíc. Odváželi a přiváželi raněné a tak jsme se dozvídali, jak to vypadá, jaká je situace, jak to postupuje. No, a dělaly se nástupy, přišel Němec, takový brýlatý, vysoký a říká: „Herr major...“ – vždycky tam všichni stáli v pozoru, no a my jsme tam stáli také, ta rodina, to jsme byli Bystřičtí a já, bylo nás 16 – „...das ist Zigeuners, raus, das ist keine Partizanen! Auf!“ No potom druhý den hned přijel nákladňák, naložil nás a šup s náma do Brna. Takhle jsme se dostali do Brna. Takže tento Němec nás vlastně prakticky zachránil, protože tamty ostatní odváželi pryč. V Brně jsme byli asi tři měsíce, podmínky tu byly srovnatelné jako v táboře. Hlad, bída, ale přece jen nějakou tu polívku dávali nebo brambory vařené, strava už tam 4 byla lepší. I ráno to kafe bylo lepší, chleba už byl větší a v poledne už tam toho jídla bylo trošku víc, už to nebylo takové jako v tom Hodonínku. Tady už se potom fasovaly potravinové lístky, v Hodonínku se nefasovaly. Taky tam už byla deka, sice nepovlečená, ale byla tam, a strožoky ze slámy, jak se tomu říkalo dřív, to bylo místo matrací. Bylo nás tam takových 250, 300 lidí, byli jsme namíchaní, jak gádžové, tak Romové. Člověk nesměl ven, akorát na ten dvůr, to bylo ohraničené, oplocené, a ještě chodila stráž, takže útěk odtamtaď byl absolutně nemožný. Každý třetí den byl nástup. A jednou udělali nástup Cikánů. Stáli jsme v řadě, ve čtyřech nebo v pěti a ten Němec takhle ukázal a povídá: „Das ist auch Zigeuners?“ No a ten mu povídá: „Ja, ja wol!“ No a on na to: „Das is nicht Zigeuners! Raus!“ A já jsem byl mezi nima, propustili nás. To bylo ve čtyřiačtyřicátém roce na podzim. A pak už před Vánocema to bylo dobrý, přišli jsme do Vyškova, ta

Bystřická rodina a já. Byla tam ještě rodina Janeckých, to byli taky světští a ti vůbec nebyli vzatí, ti žili usazeně, jejich táta bydlel v Rousínově, měli veliký barák a tenkrát půjčili Bystřickému hodně peněz, pomohli. Pak jsme dostali lístky a začali jsme dělat a potom už to bylo dost normální. No, samozřejmě strach jsme měli pořád. Po tom, co se stalo s rodinou, už člověk žil v takových nejistotách.

PO VÁLCE

Řeknu vám, já teď sice spávám dobře, ale tenkrát jsem vám kolikrát celou noc nespal, říkal jsem si – ježišmarjá, vrátíjou se, nevrátíjou... To byly příšerný muka, na to člověk těžko vzpomíná. Celkově jsem to prožil se štěstím, jak se říká, ale celá rodina – vůbec nikdo se nevrátil, ani jeden. Po válce jsem se staral, sháněl jsem rodinu, hledal, to je samozřejmá věc, byl jsem na výboře v Kunštátě, šel jsem na vojenskou správu... Lidi v tom Hodonínku byli osmnáct, devatenáct měsíců a pak to zlikvidovali. V srpnu v 1943. V dvaačtyřicátém to začlo fungovat, na jaře a v srpnu potom třiačtyřicátém to skončilo a vyklidilo se to a nebylo nic. Mou rodinu odvezli všechny přímo do Polska, do koncentračního tábora v Osvětimi, jak jsem potom zjistil. Hledal jsem lidi, kteří se vrátili, ti mi potom vykládali, kdo kde byl. Máma byla napřed v koncentračním táboře v Majdanku, nějaká Anna Richtrová z Oslavan říkala, že pak mámu i holky odvezli do Ravensbrücku, jenže tam ty děti hned rozdělovali, a druhý den se prý šly koupat a už se nevrátily. No, to šly do plynu. Máma tam taky umřela. Táta, ten byl popravený v Brně, tam byla taková popravčí četa. To nám řekl ještě četník v Hodonínku, že táta ještě s kamarády podporoval nějaké ruské partyzány někde v lesích, a za to že je vzali. No a někteří známí potom ještě říkali, že v roce 1943 na jaře převezli některé sourozence někam jinam, ale to už jsem se potom nedozvěděl, jestli to byl Lojza nebo Bohouš. Nemám ani žádnou rodinnou fotografii, všechno skončilo v tom koncentráku, pátral jsem různě, ale nemám nic. Moc našich známých válku nepřežilo, víte, akorát ti Danihelové z Oslavan a jejich rodina, to jsme se znali, z té Horváthové rodiny, jejich dědeček, na toho si pamatuju. Žádné osvědčení z Hodonína nemám. Po válce jsem dostal odškodnění, taky mi přidali něco k důchodu, ale nijak bohatý nejsem, jen na ten oběd chudý mi to vychází.

Po válce jsme žili dost normálně. Já jsem byl zaměstnaný v jedné firmě, pak jsem se v padesátém druhém nebo třetím roce dostal ke zdravotnictví a začal jsem jezdit do zahraničí. Rozvážel jsem zvířata, rozvážel jsem krev na ty pokusné věci a to jsem jezdil 33 roků. Oženil jsem se, manželka dělala v zahradnictví, žili jsme úplně normálně. Napřed jsme bydleli ve Vyškově, potom jsme koupili barák na Bohdalci a pak nám na výboře přiklepli byt na Praze 1, v Lodecké ulici, protože jsem měl zásluhy z války. A tady jsme zůstali. Máme dceru, je jí 60 roků, ta je na Moravě, má obchod s nádobím a všelijakýma hrncema. A taky se jí moc nevede, taky nemůže na nohy, má artrózu a těžko chodí.